

*Богдан Ігор Васильович,
аспірант кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОБОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Дотримання прав і свобод людини, усебічне їх забезпечення і розширення, на нашу думку і є основним призначенням і фундаментом, на якому повинна базуватися кожна демократична держава.

Підтвердженням цьому є стаття 3 Конституції України, яка встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1, ст. 3].

Водночас, держава має цілий ряд інших обов'язків та функцій. Виконання деяких таких функцій досить часто потребує значних ресурсів та зусиль, що в результаті ускладнює або ж і зовсім унеможлиблює виконання інших завдань. Більше того, необхідно враховувати обставини, в яких перебуває держава, внутрішні та зовнішні чинники, що можуть вплинути на стан функціонування механізму країни. Законодавство фактично усіх країн світу встановлює наявність певних правових режимів на власній території, настання яких надає можливість запроваджувати певні обмеження прав та свобод громадян, у деяких випадках ці обмеження можуть бути доволі суттєвими. Чи є це виправданим, безумовно, адже такі надзвичайні події, як війна чи стихійне лихо, можуть забрати життя мільйонів людей. Протистояння таким надзвичайним подіям потребують швидких та рішучих контрзаходів, адже у противному випадку це може призвести до ще більших жертв або ж загрози існування держави загалом.

Україна не є виключенням із списку, тобто, Основний закон нашої держави передбачає можливість обмеження прав та свобод громадян в умовах воєнного або надзвичайного стану. Дане положення закріплене у статті 64 Конституції України. Відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №64/2022 з 5:30 години 24 лютого 2022 року на території України введено воєнний стан [2, п.1]. Було також і запроваджено обмеження певних прав та свобод громадян у порядку, встановленому Конституцією України. Безсумнівно, внаслідок військової агресії росії та вторгнення останньої на територію нашої країни, стало як ніколи актуально виконання оборонної функції державою. Змінення акценту на сферу оборони безумовно має значний вплив на ефективність забезпечення прав та свобод громадян, а деякі із таких прав взагалі обмежені із моменту введення воєнного стану.

При дослідженні дотримання прав людини в контексті воєнного стану науковці приділяють багато уваги таким сферам як міжнародне гуманітарне право, міжнародне право в галузі прав людини та міжнародне кримінальне право. Цілком закономірно, що основним питаннями дослідження є практичні аспекти, пов'язані з переслідуванням і притягненням до відповідальності різних державних та недержавних суб'єктів, які порушили міжнародне право після вторгнення [3, с. 490]. Не менш важливим аспектом є також і дотримання самою державою демократичних цінностей та основ, серед яких беззаперечно є права і свободи людини.

Функції держави, особливо в умовах воєнного стану, зазнають змін, це, як результат, напряду впливає і на обмеження конституційних прав та свобод громадян. Також важливим є розуміння того, як оборонна функція взаємодіє з іншими функціями держави, щоб забезпечити цілісний підхід до національної безпеки.

На нашу думку, оборонна функція в умовах вторгнення російських загарбників повинна бути домінуючою. Проте, її не варто розглядати виключно у військовому аспекті. Закон визначає, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4, ст. 1].

Воєнний стан передбачає посилення оборонної функції держави, але водночас вимагає дотримання прав і свобод людей. Оборонна функція держави в умовах воєнного стану полягає в організації та проведенні заходів, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу. Це включає мобілізацію військових і громадських ресурсів, координацію дій збройних сил, правоохоронних органів та місцевого самоврядування, а також забезпечення національної безпеки і обороноздатності країни.

Воєнний стан вимагає тимчасового обмеження деяких прав і свобод, але такі обмеження повинні бути обґрунтовані, пропорційні та необхідні в демократичному суспільстві. Держава має забезпечити ефективні механізми контролю за дотриманням прав людей.

Не слід забувати, що пріоритет оборонної функції держави в усіх сферах можна і потрібно розглядати у різних аспектах, зокрема, і дотриманні прав та свобод людини. Так, право на життя є основним правом людини і гарантується Конституцією України. Під час дії воєнного стану дотримання цього права виходить на перше місце в обов'язках держави. Соціальні, економічні та культурні права не перестають бути менш важливими теж, навпаки, держава витрачає додаткові ресурси, створює механізми та умови, при яких ці права могли

б забезпечуватися та реалізовуватись належним чином. Яскравим прикладом є організація освітнього процесу в Україні, коли було відновлено та створено систему бомбосховищ у навчальних закладах, що стало необхідною умовою їх роботи в офлайн форматі. Аналогічна ситуація і з виплатами соціально незахищеним верстам населення, до яких також було додано внутрішньопереміщених осіб, біженців та осіб, які безпосередньо постраждали від воєнних дій. Все це і є складовими реалізації оборонної функції держави у її широкому аспекті в умовах дії воєнного стану.

Дотримання прав людини під час військових дій або збройного конфлікту має велике значення з кількох причин:

1. Гуманітарні принципи: права людини визначають основні стандарти поведінки, які захищають гідність і цінність кожної людини. Незалежно від обставин, кожна людина має право на життя, свободу і безпеку. Ці основоположні права не можуть бути відчужені або порушені навіть в умовах війни. Безперечно, їх дотримання та забезпечення з боку держави значно ускладнюються в умовах дії правового режиму воєнного стану, однак, саме «домінування» оборонної функції дозволяє належним чином долати ці складнощі.

2. Законодавство: міжнародне гуманітарне право, яке регулює ведення війни, вимагає дотримання прав людини навіть у час війни. Порушення цих прав можуть бути визнані воєнними злочинами. Цілком закономірно, що саме під час війни демократія проходить тест на свою працездатність. Саме тому, навіть під час воєнних дій необхідно забезпечувати і втілювати верховенство закону.

3. Мир і стабільність: дотримання прав людини сприяє встановленню миру і стабільності. Порушення прав людини можуть призвести до ескалації конфлікту і подальшого насильства.

4. Справедливість: важливо забезпечити, щоб жертви порушень прав людини отримали справедливе вирішення, включаючи доступ до правосуддя і відшкодування. Не менш важливо, щоб військові злочинці понесли справедливе та суворе покарання при неухильному дотриманні норм закону на усіх стадіях такого процесу.

Тому, незважаючи на дію воєнного стану, держава та збройні сили мають обов'язок поважати і захищати права людини. Захист прав людини є основою будь-якого демократичного суспільства і важливим елементом міжнародного права. Це вимагає балансу між потребами національної безпеки та захисту прав людей. У цей же час оборонна функція держави стає пріоритетною та багатогранною, що дозволяє їй у тісній взаємодії із іншими функціями забезпечувати та гарантувати порядок і мир навіть у складний воєнний час.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 13 лют. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

3. Marhold A-A. Responses of international legal academia to the Russian invasion of Ukraine. *Leiden Journal of International Law*. 2023;36(3):487-494.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 квіт. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

Булацевська Яна Вадимівна,
студентка Національного університету
«Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
Смирнов Максим Іванович,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ЯК ТИМЧАСОВОГО ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Запобіжний захід є різновидом кримінально-процесуального примусу, який спрямований на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, засудженого через певне обмеження їхніх особистих прав. З огляду на це кримінальне процесуальне затримання слід розглядати як тимчасовий запобіжний захід, зміст якого полягає у превентивному обмеженні свободи підозрюваного, обвинуваченого на певний період. Згідно із кримінальним процесуальним законодавством, затримання може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, суду, або ж без ухвали слідчого судді, суду «у разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити». У свою чергу, останнє поділяється на законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою. Але для застосування кримінального затримання потрібна підстава, наприклад, «якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин» (п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України) [1]. Затримання, яке проводиться без дотримання встановлених вимог, є порушенням Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції), зокрема ст. 5 п. 1 [2]. У деяких випадках Європейський суд з прав людини констатував порушення Україною вказаного положення. Наприклад, у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine, заява № 42310/04, рішення від 21 квітня 2011 року) Суд встановив таке порушення. Суть справи полягала в тому, що, на думку заявника, його затримання було незаконним і не ґрунтувалось